

II. fejezet

„MINDEN ÚJ RENDBE MEGY...” (*egy földműves naplójából, 1949*)

A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN *Vázlatos statisztikai betájolás, különös tekintettel a gazdaságra*

Terület és népesség

A MAT 13.500 km² területével a maga idejében az ország 16 tartománya közül sorrendben a 12. Településszerkezetét tekintve 12 város (1 tartományi, 11 rajoni), 226 község, 659 falu tartozott hozzá. Döntően rurális jellegű térség volt.¹ 1956-ban népessége 731.387 fő, nemzetiségi megoszlás szerint 565.510 magyar, 146.830 román, 3.214 német, 3.032 zsidó, 11.104 cigány és kisebb számban más nemzetiségű (szerb, orosz, szlovák, cseh, bulgár) lakos.² Népsűrűsége az 1956-os népszámlálás adatai szerint 62,7 (az országos átlag 73,6) fő/km².

A népesség települési eloszlása az 1956-os népszámlálás szerint: 208.792 fő városi, 522.595 fő falusi lakos.³ A városi és falusi környezetben lakók aránya az országos átlagokhoz viszonyítva:

-
- 1 *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960.* Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 26. p.
 - 2 *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România.* București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 224. p.
 - 3 *Anuarul statistic al R.P.R.* Bucuresti, 1960. 73. p.

	<i>Városi lakos</i>	<i>Falusi lakos</i>
Román Népköztársaság	31,3%	68,7%
MAT	28,5%	71,5%

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 29. p.

Foglalkozási szerkezet

A foglalkozási szerkezet változási folyamatáról kevés adatot találunk a statisztikai évkönyvekben. Az évenként – rendszertelenül – készített metszetekből nem lehet a folyamat arányait rekonstruálni. Egyetlen ilyen adatsorunk van, mégpedig 1959-ből. A korábbi esztendőkről csak országos összesítések állnak rendelkezésre. A tartományban ekkor összesen 122.573 főt alkalmaztak a szocialista szektorban. Az országos arányokkal összevetve az ágazati megoszlás a következő volt:

	<i>A szocialista szektor alkalmazottai, a foglalkoztatottak teljes spektrumához képest. (%)</i>			
	<i>Tartomány</i>		<i>RNK</i>	
	<i>összes alkalmazott</i>	<i>munkás</i>	<i>összes alkalmazott</i>	<i>munkás</i>
Ipar	44,1	55,0	4,4	4,5
Építkezés	8,9	11,4	2,9	3,0
Mezőgazdaság	5,5	6,2	2,1	1,9
Szállítás és távközlés	6,0	7,1	3,3	3,4
Kereskedelem és vendéglátás	8,2	9,8	4,2	4,2
Ellátás, begyűjtés, felvásárlás	2,5	2,3	4,3	4,6
Szolgáltatások	4,8	5,0	4,3	3,9
Oktatás és népművelés	8,3	0,8	4,6	4,2

	<i>A szocialista szektor alkalmazottai, a foglalkoztatottak teljes spektrumához képest. (%)</i>			
	<i>Tartomány</i>		<i>RNK</i>	
	<i>összes alkalmazott</i>	<i>munkás</i>	<i>összes alkalmazott</i>	<i>munkás</i>
Egészségvédelem	4,5	1,1	4,5	6,1
Államigazgatás	3,9	0,3	3,8	3,1

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 54. p.

A foglalkozás szerkezetének belső aránytalanságai, a munkások magas aránya a fejletlen gazdasági és társadalmi ellátó rendszerek térszerkezeti aránytalanságait jelzik.

Gazdaság

Ipar

1960-ban az országban 1.658 iparvállalat termelt, ebből 80 a MAT-ban 49.938 alkalmazottal, közülük 43.625-en voltak munkások.

Az ipari alkalmazottak számának emelkedése jelzi a MAT-on belüli társadalmiszerkezeti átalakulást (ezer fő):

	<i>1955</i>	<i>1959</i>	<i>1960</i>
Összes alkalmazottak az iparban	40,1	46,9	51,1
Munkások	35,1	40,7	44,5

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 202. p.

A teljes ipari termelés évi átlagos növekedése 1955 és 1965 között az országos 14%-hoz viszonyítva a MAT-ban 16,2%-os volt.

Az ipari termelés dinamikája 1955 és 1960 között (1950=100):

	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Országos átlag	215	239	259	285	316	369
MAT	245	292	317	356	377	454

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste Româna*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 156. p.

A szocialista ipar teljes termelésének megoszlása a fontosabb iparágak szerint a MAT-ban szintén belső aránytalanságokat tükröz. 1955–1959-ben a MAT-on belüli ipari termelés ágazatok szerint a következőképpen oszlott meg (%):

	1955	1956	1957	1958	1959
Szocialista ipar összesen	100	100	100	100	100
Villamos és hőenergia	6,5	8,9	10,2	21,1	11,9
Szén	1,6	1,4	1,5	1,3	1,3
Földgáz	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Bányászat és feldolgozóipar	1,3	1,4	1,7	1,6	1,5
Gépgyártás, fémfeldolgozás	6,1	7,0	7,5	7,6	8,6
Építőanyag	3,3	3,5	3,0	3,2	3,3
Fakitermelés és -feldolgozás	29,9	29,2	27,1	26,5	27,1
Textilipar	7,4	6,4	6,8	7,4	7,3
Készruhaipar	6,2	6,2	7,2	6,7	6,6
Bőr és cipőipar	32,6	30,9	29,6	27,9	27,1
Élelmiszeripar	32,6	30,9	29,6	27,9	27,1

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 61. p.

Jelentősebb módosulások az ipari ágazatok közötti termelési értékek között csak a villamos iparban és a fémfeldolgozó iparban voltak. A teljes termelésben a legjelentősebb részarányt a fakitermelés és -feldolgozás, valamint az élelmiszeripar képviselte 54,2%-kal.

A globális bruttó ipari termelés a vállalatok tulajdonformája és alárendeltsége szerint a MAT-ban az 1955. évi árakon számolva: (%)

	<i>Szocialista ipar</i>			<i>Magánkisipar</i>
	<i>Köztársasági</i>	<i>Helyi</i>	<i>Szövetkezeti</i>	
1955	73,3	11,2	11,7	3,8
1956	74,3	10,7	11,6	3,4
1957	71,7	12,0	13,1	3,2
1958	72,1	12,1	12,6	3,2
1959	79,9	13,3	4,5	2,3
1960	81,0	12,9	4,8	1,3

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 166. p.

Szembetűnő a magántulajdonú kisipari termelés további zsugorodása és a közvetlen állami, „köztársasági” ipari vállalatok térhódítása. A szövetkezeti tulajdon 1959-ben történt nagymértékű csökkenését az magyarázza, hogy akárcsak az ország más tartományokban, a MAT-ban is az ipari termeléssel foglalkozó szövetkezeti egységeket állami vállalatokká alakították át.

A kisipari szövetkezeti egységek és a magániparosok műhelyeinek száma 1955–1960 között 6.121 egységről 3.683-ra, az alkalmazottak, tulajdonosok és ezek családtagjainak száma 6.342 főről 3.996-ra csökkent.⁴ A MAT összes ipari termelésének – beleértve a magánkisipart is – részaránya az ország bruttó ipari termelésében 1955–1959 között (%):

<i>1955</i>	<i>1956</i>	<i>1957</i>	<i>1958</i>	<i>1959</i>
3,4	3,7	3,7	3,8	3,6

Forrás: *Anuarul statistic al R.P.R.* București, Direcția Centrală de Statistică, 1960. 142. p.

4 *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 224. p.

A 3,6%-os átlaggal – és 4,18%-os lakossági részarányjal – ebben az időszakban a MAT ipari termelése országos viszonylatban a 9. helyen állt. A bruttó ipari termelésből legjelentősebb részarányjal a faipar (11,7%), villamos és hőenergia ipar (16,1%), az élelmiszeripar (5,1%) és a készruhaipar (5,5%) bírt.⁵

1958-ban az ország villamos energia termelésének 14,6%-át a MAT-ban állították elő. Ugyanekkor a tartomány belső fogyasztása az össztermelés 2,7%-a volt.⁶

Mezőgazdaság

A lakosság többsége falun és a mezőgazdasági munka jövedelméből élt, a termelés magán- és szocialista tulajdonú termelőszervezetek keretében folyt.

A MAT mezőgazdasági területe művelési ágak szerint 1955–1960-ban (ezer ha):

	<i>Összesen</i>	<i>Szántó</i>	<i>Legelő</i>	<i>Kaszáló</i>	<i>Szőlő</i>	<i>Gyümölcsös</i>	<i>Erdő</i>	<i>Más területek</i>
1955	1225	361,0	184,5	174,3	4,2	5,4	390,0	105,6
1959	1225	371,6	212,4	168,7	5,1	6,4	386,1	74,7
1960	1225	370,9	213,4	168,9	5,1	6,4	411,5	48,8

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 236. p.

A szántó, kaszáló és erdőterületek növelése feltehetően a „más területek” kategóriából történt. A MAT fennállásának időszakában a falusi társadalom tulajdonviszonyainak gyökeres átalakulási folyamata is lezajlott.

A mezőgazdasági területek tulajdonforma szerint megoszlása 1955–1960 között (országos és MAT adatok, %):

5 *Anuarul statistic al R.P.R.* București, Direcția Centrală de Statistică, 1960. 147. p.

6 *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 65. p.

		Szocialista szektor			Magán- szektor
		állami	szövetkezeti	társulás	
1955	Román NK	25,5	6,4	2,8	65,3
	MAT	28,0	7,5	n. a.	64,5
1956	RNK	25,0	7,5	5,5	62,0
	MAT	29,5	8,1	n. a.	62,4
1957	RNK	25,7	11,1	14,2	49,0
	MAT	30,9	9,3	n. a.	59,8
1958	RNK	26,3	13,1	17,7	42,9
	MAT	31,2	22,8	n. a.	46,0
1959	RNK	28,6	20,6	23,5	27,3
	MAT	32,2	43,7	n. a.	24,1
1960	RNK	29,4	31,5	21,0	18,1

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 237-238. p.; *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai évkönyve*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 79-80. p.

A táblázatból látható, hogy a szocialista szektor térhódításának aránya a magánszektor rovására 1957-ig párhuzamosan haladt az ország és a MAT területén, 1957-ben a MAT lemaradt az országos átlaghoz képest a szövetkezetesítésben és a társulások szervezésében. Ekkor a tartomány vezetése bírálatokat is kapott. 1958-tól kezdődően, a kollektivizálás második hullámában a társadalmi elnyomás növekedése, a felélesztett falusi osztályharc, az államgépezet erőszakszervezeteinek bevetése a szocialista tulajdon részarányának növelésében azt eredményezte, hogy 1959-re a tulajdonszerkezetben már nagyobb volt a szocialista szektor aránya a MAT-ban mint az országos átlag. Végül a kollektivizálás befejezése után a mezőgazdasági terület 9,2%-a, a szántóföld 6,5%-a maradt magántulajdonban (a megfelelő országos arányok: 8,6% és 4,6%).

A főbb mezőgazdasági termények átlagtermése a különböző tulajdontípusú gazdaságokban 1959-ben (q):

	RNK			MAT		
	állami	kollektív	egyéni	állami	kollektív	egyéni
Búza	17,1	13,9	12,2	19,6	18,5	14,8
Kukorica	17,6	17,2	14,9	21,6	21,2	17,5
Cukorrépa	162,7	199,0	154,5	201,9	225,9	203,4
Burgonya	106,3	102,5	102,1	98,3	119,8	113,2
Káposzta	250,3	188,8	188,8	330,0	201,0	183,5

Forrás: *Anuarul Statistic al R.P.R.* București, Direcția Centrală de Statistică, 1960. 238-239. p.

Látható, hogy a MAT-ban gazdaságkategóriánként minden terménynél magasabbak az átlagok, mint az országos eredmények – kivéve az állami gazdaságok burgonyaátlagait és a magángazdaságok káposztatermelését. Búzaátlagokban csak Temesvár tartomány, kukorica átlagokban Nagyvárad és Nagybánya, cukorrépában Temesvár, Várad és Kolozsvár tartományok, a burgonyatermesztésben Nagybánya tartomány előzte meg a MAT-ot.⁷

A szocialista és magántulajdonú gazdaságok termelési mutatóit elemezve az ország tartományaiban bizonyítani lehet, hogy a MAT keretében a magángazdaságok termésátlagai – a szocialista mezőgazdaság felsőbbrendűségét minden eszközzel súlykoló propaganda ellenére – meghaladták sokkal jobb természeti adottságú tartományok állami és kollektív gazdaságának termésátlagait. Annak ellenére, hogy a szocialista szektor közismerten sokrétű és jelentős állami támogatásban részesült (gépi munka, adózás, értékesítés, biztosítás stb. terén).

1959-ben, amikor a mezőgazdasági terület 15%-a és a szántóterület 27,5%-a volt már csak a magántermelők tulajdonában, a

⁷ *Anuarul statistic al R.P.R.* Direcția Centrală de Statistică București, 1960. 238-239. p.

MAT-ban termelt főbb növények termésmennyisége a gazdaságok tulajdonformája szerint az alábbiak szerint alakult (tonna):

	<i>Összesen</i>	<i>Szocialista szektor</i>	<i>Magánszektor</i>
Szemes gabona	308.783	171.413	137.370
Burgonya	430.875	186.471	244.404
Hüvelyesek	4 297	2 213	2 084

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 108. p.

Miközben ezekkel az adatokkal dolgozunk, nem hallgathatjuk el kétségeinket a termelési mutatók valóságértékét illetően. A falvak, községek iratanyagát kutatva az elmúlt években alkalmunk volt tapasztalatokat szerezni a kollektivizálás időszakának tendenciózus községi adatszolgáltatásáról, a magángazdaságok rovására. A községek és rajonok adminisztratív személyzete a termelékenységi mutatók összeállításánál általában a magángazdaságok termésátlagait jelentette a legalacsonyabbaknak. Végül is a községi adatok összesítéséből álltak össze a rajoni és a tartományi statisztikák. Az országos statisztikai jelentésekben között mutatókhoz képest a szocialista- és magángazdaságok átlagtermelésének különbségei még hangsúlyozottabbak lehettek, ez ma már csak egy bizonyíthatatlan, de szerintünk nagy valószínűségű hipotézis.

A MAT mezőgazdasági termelésének részesedését az országos termelésből néhány főbb növény terméseredményeinek összesítésével és az arányszámok jelzésével mutatjuk be 1955–1959 között (szemes gabonák: búza, rozs, árpa, kukorica) (ezer tonna):

	<i>Szemes gabona</i>		<i>Burgonya</i>	
	<i>RNK</i>	<i>MAT</i>	<i>RNK</i>	<i>MAT</i>
1955	9.956,4	257,9 (2,6%)	2.607,8	359,9 (13,8%)
1956	7.139,1	258,9 (3,6%)	2.675,4	488,2 (18,2%)
1957	11.041,5	289,6 (2,6%)	3.058,1	512,5 (16,7%)

	<i>Szemes gabona</i>		<i>Burgonya</i>	
	<i>RNK</i>	<i>MAT</i>	<i>RNK</i>	<i>MAT</i>
1958	7.293,0	245,6 (3,3%)	2.776,8	464,2 (16,7%)
1959	10.631,7	308,8 (2,9%)	2.896,5	430,9 (14,9%)

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 102-103. p.; *Anuarul Statistic al R.P.R.* Direcția Centrală de Statistică. București, 1959. 157-159. p.

Összesítve a fenti táblázatban az arányszámokat: a MAT az adott években az ország szemes gabona termésének 3%-át, a burgonyamennyiség 16%-át termelte meg az összes szántóterület mintegy 3,2%-án. Más növények (zöldségfélék, takarmánynövények) kisebb területeket foglaltak el.

Az állati termékek – tej, hús – termelésében a MAT az 1955. és 1959. évi adatok tükrében az országos 5. és 6. helyen állt: hústermelésben Bukarest, Kolozsvár, Várad, Sztálin és Temesvár, tejtermelésben Bukarest, Kolozsvár, Sztálin és Suceava tartományok előzték meg (az adatok a termelés össz volumenére vonatkoznak).⁸ Az országos bruttó mezőgazdasági termelésből a MAT részesedése 1959-ben 5,4% volt. Ezen belül 4,6% a növényi és 7,1% az állati eredetű termékek aránya az országos termeléshez viszonyítva.⁹

Beruházások

Az 1952–1959 közötti években a MAT-nak az országos beruházási alapok 2,4%-át juttatták,¹⁰ kevesebbet, mint amennyi a társadalmi össztermékben való részaránya volt ezekben az években (3,6%-os ipari és 5,4%-os mezőgazdasági termelési részarány).

8 Uo. 279–280. p.

9 *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. Direcția Centrală de Statistică București, 1966. 108–109. p.

10 *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 123. p.

Az alábbi táblázatba összefoglaltuk a tartományok részesedését a beruházási alapokból 1953–1960 között (%):

<i>Tartományok</i>	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Arges	4,55	4,6	4,3	4,9	5,8	5,1	5,2	4,5
Bakó	13,0	12,1	11,0	10,2	10,5	10,9	12,0	11,5
Bánát	4,9	6,2	36,2	7,4	7,9	7,8	7,3	7,0
Brassó	6,5	7,0	6,4	7,2	6,9	7,1	6,8	6,6
Bukarest	3,8	3,8	3,2	3,0	3,2	4,6	5,3	5,9
Kolozsvár	3,7	4,6	4,0	3,7	4,1	3,6	3,5	3,9
Körös	3,0	4,4	4,6	2,5	2,5	2,7	2,9	2,6
Dobruzsza	7,0	4,4	4,0	4,1	5,1	7,0	7,8	5,7
Galac	2,8	4,1	4,5	4,9	4,6	5,7	6,2	6,3
Hunyad	10,2	10,4	8,9	8,7	8,5	9,1	7,6	6,1
Iasi	2,7	3,2	2,9	2,9	2,6	2,0	2,5	2,6
Máramaros	2,6	2,2	2,1	2,0	2,5	2,1	2,1	2,4
MAT	2,5	3,2	2,8	2,0	2,4	3,0	2,6	3,0
Olténia	2,1	2,9	4,8	5,6	5,8	6,4	6,6	6,3
Plojest	13,0	10,8	9,7	9,3	9,5	8,0	6,9	8,3
Suceava	1,4	1,9	2,1	1,6	1,8	1,7	2,2	3,3
Bukarest vá- ros	16,3	14,2	18,2	20,0	16,3	13,2	12,5	14,0

Forrás: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București, Direcția Centrală de Statistică, 1966. 384-385. p.

Látható, hogy Suceava, Máramaros és Iasi tartományok mellett a MAT részesült a legkisebb arányban a beruházási alapokból. Ezt csak részben indokolja az általános gazdaságpolitikai gyakorlat, miszerint elsősorban az iparvidékek és egyes iparágak (pl. vegyipar, fémipar) részesültek kiemelt támogatásban. Ezzel a fejlesztéspolitikával magyarázható pl. Bakó, Hunyad és Plojest megyék, valamint Bukarest város kiemelt támogatása.

A MAT keretében a beruházások felhasználása szintén a központi politikai irányvonal szerint történt. 1956–1959-ben az egyes ágazatok között a beruházási összegek megoszlása az alábbi módon alakult (%):

	<i>Ipar</i>	<i>Építkezés</i>	<i>Mező- és erdőgazdaság</i>	<i>Szállítás és távközlés</i>	<i>Kereskedelem és közellátás</i>	<i>Szerződéses begyűjtés, felvásárlás</i>	<i>Szociális és kulturális</i>	<i>Községi gazdálkodás</i>
1956	67,3	1,8	9,8	1,6	1,4	0,4	14,5	3,0
1957	55,3	2,0	11,9	4,2	4,6	0,5	14,8	6,5
1958	45,4	0,8	7,9	30,8	2,5	0,5	9,4	2,3
1959	43,6	0,5	16,6	20,8	1,8	0,8	10,7	4,3

Forrás: *A Magyar Autonóm Tartomány Statisztikai Évkönyve 1960*. Központi Statisztikai Igazgatóság. A M.A.T. Statisztikai Igazgatósága. București, 1960. 124. p.

Összhangban az országos gazdaságpolitikai irányelvekkel, a beruházási források elsődlegesen az iparba áramlottak.

A MAT az állami alapokból épített lakrészek számát tekintve az utolsók között volt.¹¹

A statisztikai szolgálat igen kevés adatot közölt az egyes tartományok részvételének mértékéről a nemzeti össztermék előállításában. Ennek ismeretében lehetne reálisan értékelni a MAT-tal szemben alkalmazott központi gazdaságpolitika jellegét. Az eddig felsorakoztatott adatok azonban nem hagynak kétséget afelől, hogy a MAT-nak a központositott sztálinista gazdaságpolitika idején, éppúgy, mint az enyhülés éveiben, nem gazdasági teljesítményével mérhető méltányossággal, hanem igen szűkösen osztottak az országos alapokból.

11 *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. Direcția Centrală de Statistică București, 1966. 402. p.